

Šumavské spory. Kácet či nekácet?

Hlavní šumavský spor se často vyhraněně prezentuje jako kácet, nebo nekácet, rozuměj zasahovat či nezasahovat proti kůrovci. Ve skutečnosti je ale jádrem problému otázka, kde zasahovat a kde ne. Různí neinformovaní, nebo vypočítaví lidé osočují vědce z toho, že chtějí nechat Šumavu „sežrat“ a umožnit kůrovci, aby se rozšířil i daleko za hranice parku. Že nechtějí, aby se v hranicích národního parku kácelo a prosazují tak, podle oněch lidí, nezodpovědný experiment. Nezasahování v lesích celého parku ale nikdy nikdo z vědecké sféry nenavrhoval. Zároveň bychom rádi hned v úvodu upozornili, že kůrovec je nejznámějším, nikoli však jediným problémem Šumavy a že lesy nejsou z hlediska biologického těmi nejceněnými ekosystémy. Těmi jsou rašelinisté, karové stěny a jezera a rovněž druhotné, druhově bohaté šumavské louky. Bylo spočteno, že se dvě třetiny druhů vyšších rostlin na Šumavě vyskytují právě na druhotných loukách (pokud se ale na nich přiměřeně hospodaří). Vzhledem k tomu, že jsme až do března 2011 působili v bývalé vědecké sekci Rady NP Šumava a dlouhodobě jsme se zabývali výzkumem šumavských ekosystémů, dovolíme si zde reflexi nedávného a hlavně současného stavu týkajícího se národního parku Šumava (NPŠ).

Dva možné scénáře

Můžeme si představit dva scénáře vývoje šumavských smrčín (lesů s přirozeně dominantním zastoupením smrku). Podozříváme, že máme na mysli smrčiny především tam, kde skutečně mají být, tj. v nejvyšších partiích pohoří a na podmáčených místech (i když jsou většinou do různé míry ovlivněny člověkem).

● Scénář první: Kůrovec sežere nejvyšší stromové patro, lesníci nezasahují. Uvolněný prostor okamžitě využije čekající přirozené zmlazení. Poměrně rychle se může obnovit prostorově a velikostně rozrůzněný porost. Rozdíl ve věku jedinců může být až 50 let, protože i někteří odrostlejší

přečkali atak kůrovce. Na některých místech je nově vznikající stromové patro lesa husté, někde zase řidší a smrky rostou většinou v hloučcích. Taková struktura je výsledkem přirozeného procesu obnovy, kdy smrky preferují určitá mikrostanoviště, jako je např. ležící tlející dřevo nebo paty stojících stromů. Hustý porost smrku vzniká na velkých plochách jen vzácně. Smrky jsou tudíž většinou zavětvené až k zemi, větve chrání kmen stromu před osluněním a přehřátím, takže kůrovce v budoucnu nebudou příliš lákat. Zároveň bude porost odolnější např. proti vichřici. Druhotné složení bylinného a mechového patra se po uschnutí dospělých stromů prakticky

nemění, jen přechodně pokryvnost jednotlivých druhů, jak jsme zjistili sledováním trvalých ploch založených v r. 1997. Jak zjistili bavorští kolegové, čerstvě uschlý les oproti živému hostí zhruba dvojnásobek druhů hmyzu typických pro smrčiny a množství dalších organismů. Mimo jiné to dokládá jejich evoluční adaptovanost na fázi suchých smrčín čili skutečnost, že tato fáze je zcela přirozenou přírodní zákonitostí v cyklickém vývoji horských smrčín.

● Scénář druhý: Jakmile se objeví kůrovec, přijdou lesníci a napadené stromy vykácejí. Nejdříve vytvoří malou paseku, kde slunce vyhrřeje nechráněné kmeny stromů po obvodu paseky. Ty vyhledává kůrovec a s větší intenzitou žere dál. Pak přijde opět člověk, nebo také vichřice. Do takto rozvrtného porostu mají kůrovec i vítr cestu otevřenou. Zároveň klesá celková biodiverzita, ustupují typické druhy smrčín a šíří se několik expanzivních (třítina chloupkatá), někdy i na konkrétním místě nepůvodních druhů. Následným vysazováním sazeniček smrku, často v hustém sponu, jak to lesníci praktikují od počátku 19. stol., se zakládá hustý stejnověký porost, který snadněji podlehne kůrovci v dospělosti. Zásahy proti kůrovci mají zprostředkovaně i negativní vliv na půdu, koloběhu živin a vodní bilanci, jak dnes dokládá řada studií.

Výše popsaný scénář ponechání smrčín bez zásahů můžeme do určité míry rozšířit i do stupně bučín. Na Šumavě byly původní bučiny na rozlehlých plochách uměle nahrazeny smrkem. Na místech, kde buk zmlazuje (většinou tam, kde jsou plodní jedinci nebo porosty buku v dosahu do asi 300 m), můžeme kůrovcem sežrané porosty rovněž nechat být. Pakliže bychom do nich lesnický zásáhli, zničíme nálet buku. Přirozenou cestou se smíšený les obnoví většinou snadno a navíc zadarmo, pokud zabráníme intenzivnímu okusu zvěří. Tam, kde se zmlazením buku nemůžeme počítat, bychom měli podsazovat sazeničky buku (případně i dalších dřevin odpovídajících místu, jako jsou jedle nebo klen). Nikoli však smrku, kterým si zaděláme na budoucí kůrovcovou kalamitu.

Co chceme v národním parku?

Zasahovat proti kůrovci by se mělo důsledně na okrajích národního parku a v okolí bezzásahových území tak, aby se omezilo šíření kůrovce do čistě hospodářských lesů v okolí NP a zároveň jeho šíření z bezzásahových území do ostatních lesů v NP. Toto zasahování by mělo být důsledné a včasné, a to v rozumně široké zóně (obvykle 200–500 m). Naopak centrální část parku by měla zůstat kompaktně bezzásahová a dostatečně rozsáhlá, avšak s co nejkratšími hranicemi vůči zásahové zóně. V současné době se diskutuje o bezzásahovém území o rozloze mezi 20 a 40 % celkové plochy lesů v NP. Lesy v národním parku by neměly být lesy hospodářskými, kde na prvním místě je zisk z těžby. Proto stát vyplácí nestátním majitelům náhrady za sníženou možnost vlastního hospodaření. Např. Kašperské Hory, které v NPŠ

1 Úspěšně regenerující smrčiny asi 14 let po žíru kůrovcem. Nad prameny Vltavy, květen 2011

vlastní zhruba 5 000 ha lesů, dostávají ročně 12–16 milionů Kč. V centrální části parku, ve vybraných porostech mimo nejcennější bezzásahové zóny, by měly být povoleny lesnické zásahy, které pokryjí potřeby místních obyvatel (dřevo je neekologičtější obnovitelné palivo). Zároveň tyto lesnické zásahy budou cíleně přeměňovat porosty mimo bezzásahové území směrem k lesu blízkému přírodě. V NP se ale v nejbližších letech může těžit i tak relativně dost. Vždyť etát NP, tedy průměrný roční přírůstek dřeva, je okolo 200 tisíc m³. Navíc jsou na Šumavě leckde poměrně staré smrkové monokultury, které jsou k těžbě zcela připraveny. Nacházejí se zejména ve středních a nižších nadmořských výškách. Je třeba, aby lesnické zásahy byly prováděny citlivě a aby sloužily zejména k přeměnám nepřírozeného druhového složení – tedy od smrkových monokultur převážně k bukovým lesům s jedlí a smrkem. Zde mohou lesníci způsobit blízkými přírodě pečovat o les.

Proč to nefunguje na Šumavě?

Dříve hrálo asi největší roli nedostatečné ekologické povědomí některých zaměstnanců parku a Ministerstva životního prostředí, kteří park řídili převážně jako běžný hospodářský les. Postupně se však propojily úzké ekonomické zájmy se zájmy některých lokálních a regionálních politiků a ti, bohužel, získávali stále na síle. Na Šumavu si brousí zuby těžbařské společnosti, různí developeri, zastánci tvrdé turistiky typu lyžařských center se sjezdovkami, lanovkami a hotely. Stačí si zajet na levý břeh Lipna, aby člověk viděl, jak by mohla Šumava v představách těchto lidí vypadat. O národní park, o přírodu a její ochranu vůbec těmto lidem nejde.

Bohužel, v poslední době politicko-ekonomické zájmy dostaly oficiální podporu. Až směšných poloh dosáhlo angažování nejvyšších politiků. Jak je v této zemi zvykem, fotbalu a kůrovci rozumí každý. Ještě by se snad dalo připustit, že ministrem odborného rezortu se stane politik, který o životním prostředí neví téměř nic. Ale ustanovit vysloužilého politika, který o odborných principech ochrany přírody nic netuší a dlouhodobě vystupoval proti zá-

2 Situace, kdy část dospělých jedinců smrku přežila atak kůrovce a další jedinci dorůstají. Březník, květen 2011. Snímky K. Pracha

jmům ochrany přírody, do funkce ředitele národního parku, je nehoráznost. Je to stejné jako za komunistického režimu, kdy odbornost nebyla hlavní kvalifikací. Svůj přístup k ochraně přírody v národním parku demonstroval nový ředitel i 7. března 2011 na jednání Rady NP, kde oznámil zrušení sekce Rady a výrazné snížení počtu vědců v ní. Při hlasování Rady např. o klíčových dokumentech, jakými jsou plán péče nebo návrh zóny, tak snadno mohou odborný názor přehlasovat neodborníci. Na to reagovala většina členů vědecké sekce rezignací. Do nové Rady NP, která má mít 45 členů, bylo navrženo jen 6 lidí, kteří by mohli být víceméně považováni za zástupce vědecké obce.

Co dál?

Většina členů bývalé vědecké sekce Rady NP se rozhodla pokračovat v činnosti jako Stínová vědecká rada, komentovat dění na Šumavě a vydávat nezávislá odborná stanoviska. Je otázkou, do jaké míry budou brána v potaz. Uvítali jsme, že ministr životního prostředí přece jen do určité míry utlumil radikální plány současného ředitele, který navrhl výraznou část I. zón do zásahového režimu (to ale z ministra nesnímá zodpovědnost za to, že do této funkce jmenoval nekompetentní osobu). Přesto je současná situace krokem zpět a posunuje tak až příliš kompromisní stav směrem k představám zastánců kácení, rozuměj, drancování našeho největšího národního parku. Jeho výrazné poškození stále hrozí a tím i velká mezinárodní ostuda. Zásadním prvním krokem, který by alespoň trochu uklidnil situaci, by mělo být odvolání současného ředitele. Stínová vědecká rada doporučovala následující cíle, které by měly zajistit fungování národního parku skutečně jako národního parku:

Cíle krátkodobé:

- Při posuzování zásahů proti kůrovci vycházet z vědeckých podkladů o cennosti území, dodržovat platnou legislativu týka-

jící se posuzování vlivu zásahu na předměty ochrany v evropsky významné lokalitě (EVL) a území soustavy Natura 2000.

- V oblastech, kde zásahy proti kůrovci jsou žádoucí, postupovat s největší možnou efektivitou. Mít na zřeteli územní strategii NP, tedy vytvoření zhruba 30 % bezzásahových zón. Proti kůrovci zasahovat od nižších nadmořských výšek a od okrajů NP, kde se nacházejí relativně méně cenná území původně smíšených lesů přeměněných na smrkové monokultury. Nekácet kvůli ochraně těchto porostů cenné lesy vyšších poloh blízkých přírodě.

- Realizovat strategii obnovy lesů blízkých přírodě s vysokým podílem buku a jedle v zásahových zónách nižších poloh. V oblastech, kde dochází k vytváření holin, používat strategii obnovy lesa s využitím pionýrských dřevin směřující k obnově smíšeného lesa.

- Zajistit zpracování plánu péče (nejlépe přímo Ministerstvem životního prostředí). NPŠ nemá v současné době platný Plán péče (skončil 31. 12. 2010), ačkoli Správa NP je povinna pečovat o národní park podle něj, jak jí ukládá zákon o ochraně přírody č. 114/1992 Sb.

Cíle střednědobé:

- Vytvořit na přírodovědeckých základech zónaci NPŠ, která odpovídá hodnotě území NPŠ a naplňuje jeho poslání, tedy, mimo jiné, ponechat dostatečný prostor pro spontánní vývoj lesů, zajistit ochranu klíčových druhů rostlin (zejména zvláště chráněných druhů) a živočichů (perlorodka, tetřev, rys a další).

- Vytvořit pro národní park kvalitní zákon Ministerstvem životního prostředí, jakožto ústředním orgánem státní správy ochrany přírody. Jen tak bude zajištěno, aby se území NP prioritně využívalo k ochraně přírody. Vzhledem k tomu, že tvorba zákona a jeho schvalovací procedura budou dlouhé, zónaci a plán péče je třeba vypracovat a přijmout v letošním roce. Kvalitní podklady jsou připraveny již více než rok.

Cíle dlouhodobé:

- Vyřešit vztah k lesním majetkům obcí v NPŠ. Současně vedení NPŠ pohlíží na tyto oblasti, jako kdyby vůbec nebyly v NP, což je v rozporu s posláním NP i se zákonem č. 114/1992 Sb. Majitelé pobírají podle § 58 zák. 114/1992 Sb. náhrady ve výši milionů až desítek milionů Kč za újmu při ztíženém lesním hospodaření a je zřejmé, že tím logicky musí podléhat stejnému režimu jako pozemky vlastněné státem.

Pevně věříme, že současná situace je jen přechodným výkyvem a snad brzy nastanou normální poměry, kdy o ochraně přírody budou rozhodovat odborníci ználí věci. Politici rozhodli o vytvoření národního parku, podobně jako např. zhruba ve stejnou dobu o dostavbě Temelína (ať si o tom jinak myslíme cokoli). Dále už také nemluví do provozu této elektrárny, kdy nějaké zařízení zapnout nebo vypnout.

Závěrem bychom rádi poděkovali všem občanům, kteří různým způsobem podpořili a podporují úsilí o zachování přírodních hodnot této země.

Jaroslav Slípka slaví 85. narozeniny

Profesor MUDr. RNDr. Jaroslav Slípka, DrSc., je významnou osobností české vědy i světově respektovaným vědcem, a to je důvod, proč si chceme toto výročí připomenout i na stránkách Živy. Jeho celoživotní dílo se přímo dotýká základů moderního, komparativně evolučního výkladu biologie. Napsal přes 200 prací převážně s tematikou evoluční morfologie a srovnávací embryologie, jejichž výstupy reflektují do stěžejních biologických disciplín, zvláště pak do endokrinologie, teratologie (studuje vznik vývojových vad) a imunologie. Je hlavně jeho zásluhou, že jméno plzeňské Lékařské fakulty UK je známo v Evropě i v zámorí a studium na ní vyhledávají také zahraniční studenti.

10. června 2011 oslavil Jaroslav Slípka své 85. narozeniny. Řeklo by se pokročilý věk, kdy řada jeho vrstevníků po své celoživotní práci zasloužile odpočívá. Jeho se to jako by netýkalo. Jaroslav Slípka je naprostou negací obecně vžitého povědomí, že člověk v tomto věku už nám, tedy těm mladším generacím, nemá co říci. Ale jak bývá při takovýchto jubileích zvykem, začneme od počátku. Ještě předtím si však připomeňme, jak zcela nezávisle na nás a aniž si to uvědomujeme, bývají naše životy nasměrovány. Pokusme se v životě Jaroslava Slípky tato předurčení vysledovat.

Jaroslav se narodil v učitelské rodině, v tehdy téměř německém městě Lokti, kde jeho otec, dá se říci pokračovatel českých obrozenců, založil po první světové válce první českou školu a dokonce dokázal zařídit, aby pro ni byla postavena nová budova. Odtud snad tedy pedagogické nadání prof. Slípky, který vychoval stovky žáků a s nadšením přednáší dodnes, dokonce v angličtině, a na dvou fakultách u nás, Západočeské univerzitě a Lékařské fakultě UK v Plzni, ale dříve i v Libyi a Kuvajtu?

Loket mnohokrát navštívil J. W. Goethe (nikoli kvůli historii a kráse města, ale kvůli kráse své lásky Ulriky von Levetzow). Přírodovědci vědí, že Goethe byl nejen geniální básník, ale také zakladatelem srovnávací anatomie (*Zur Naturwissenschaft überhaupt, besonders zur Morphologie*, 1817–23). První poukázal na problematiku původu hlavy obratlovců, která se vlastně řeší dodnes. Sám zastával teorii, že se lebeční kosti dají srovnávat s obratli, že hlava je tedy pokračováním páteře. Odtud snad plyne, že tyto otázky, které vzbudily u vědce Slípky zvědavost, jej dovedly k širokému komparativnímu studiu fylogenetickému embryologickému?

Před 8 stoletími, v r. 1126, se narodil Ibn Rušd Abú-l-Valíd Muhammad ibn Ahmad ibn Muhammad, latinsky Averroës, arabský filozof snažící se spojit aristotelovskou a novoplatónskou filozofii s islámským náboženstvím, později lékař marrákešského kalifa. Proč odjel lékař Slípka na leta do Bagdádu, kde vedl Mikroanatomický

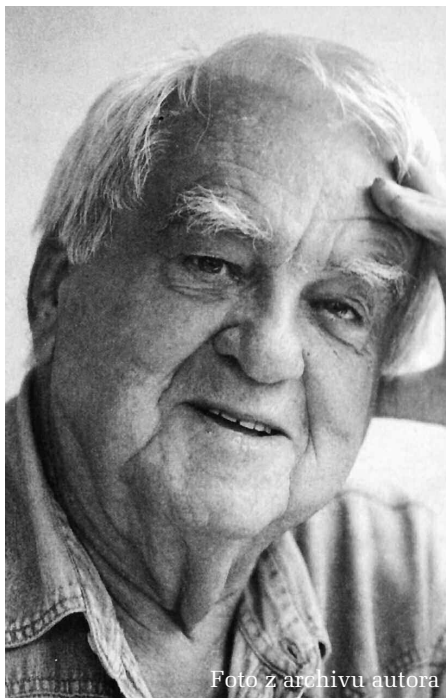

Foto z archivu autora

ústav a přitom přednášel morfologii, histologii a mikrobiologii, ale nejen tam, také v Mosulu, Basře, Kufě a na kurdské univerzitě v Sulejmánii?

Cím mladý Jaroslav sám chtěl být? Zahořel pro entomologii, ale nikoli jen tak povrchně. V 16 letech se stal členem Entomologické společnosti. Jako maturitní práci předložil pojednání o motýlech Kladenska (Slípkovi se museli po záboru německého pohraničí odstěhovat do Kladna). V den jeho narozenin Němci vyvraždili Lidice, jsou zavřeny vysoké školy, Jaroslav pracoval jako horník. Ale jeho životní dráha byla předznamenána.

Po válce studoval přírodní vědy na Univerzitě Karlově v Praze. Zde potkal své učitele, profesory J. Obenbergera, V. Breindla a J. Komárka, darwinisty a pokračovatele Purkyňova odkazu. Na přání J. Komárka studoval tiplice. Objevil tři nové druhy a publikoval o nich přes 10 prací v odborných časopisech a v Klíči české zvěřeny. Studia zakončil dizertací sice o nervovém systému larev tiplice, ale už si uvědomil, že „*homo est animal bipes rationale*“ (Boëtius), a přírodovědecké vzdělání nestačí uspokojit jeho zvědavost po biologické podstatě člověka. Využil tehdy nabídku Otto Slabého, stal se jeho asistentem a pomohl mu na plzeňské lékařské fakultě založit obor histologie. A přitom studoval medicínu.

Jaroslav Slípka se tedy osudově vrátil do západních Čech. V Plzni také studium medicíny úspěšně zakončil a začal se seznamovat s problematikou, která byla v popředí zájmu jeho učitele, profesora Slabého – Goethův „hlavový problém“. Neomezuje se ovšem jen na něj, i když

jeho poslední práce, kterou napsal se svými oxfordskými kolegy T. J. Horderem a R. Presleyem, pojednává o tomto tématu. Jeho biologická erudice ho vedla k širokému komparativnímu studiu žaberní oblasti od kopinatce po člověka, která je klíčová pro endokrinologii (štítná žláza) i pro imunologii (tonsila palatina, thymus). Dokumentují to názvy kandidátské práce *Evoluční morfologie jazyka* (1957), habilitační docentské práce *Evoluční morfologie štítné žlázy* (1962) a doktorské dizertace *Evoluční morfologie nekonstantních struktur epifaryngu* (1979). V témže roce se Jaroslav Slípka stal vedoucím ústavu a pokračoval ve vědecké práci, kterou vytyčil O. Slabý. Prohloubil srovnávací studium faryngeální oblasti u rozdílných taxonů obratlovců, které jej přivádí k myšlence homeostatického metasystému, vzájemně propojené regulace nervového, endokrinního a imunitního systému. Dnes už těžko někdo uvěří, že do té doby panoval názor, že tyto tři systémy jsou na sobě funkčně nezávislé, že jsou autonomní. K revoluční změně názorů na jejich úlohu při udržování homeostázy vnitřního prostředí organismu přispěly komparativní fyloembryologické studie, inovační přístup v biologickém myšlení, jehož průkopníkem u nás byl právě Jaroslav Slípka. Jeho zásluhou do Plzně opakovaně a po řadu let přijížděli přední světoví vědci na evoluční morfologické konference, které organizoval.

V tomto kontextu je třeba zmínit, že aktivity Jaroslava Slípky nebyly omezeny jenom na vědecká bádání. Byl neúnavným vědeckým popularizátorem (řada článků v tisku a mnoho rozhlasových relací), ale také propagátorem arabské kultury a vzdělanosti. Nikdy neopomněl připomínat odkaz naší lékařky Vlasty Káralové, českého Alberta Schweitzera v sukních, za jejíhož pokračovatele se vždy pokládal, která před druhou světovou válkou založila českou nemocnici v Iráku a zasloužila se o to, že česká medicína je v arabském světě vysoce oceňována.

Jaroslav Slípka byl také vždy pevně přesvědčen o důležitosti vzdělávání i v seniorském věku, snad veden příkladem Ciceronovým, který se až v 80 letech začal učit řecky. Už v r. 1988 prosadil v rámci Lékařské fakulty UK v Plzni terciární vzdělávání, Univerzitu třetího věku, která se bez přerušení udržela dodnes. Po dlouhá léta byl rovněž předsedou Spolku lékařů v Plzni, předsedou Anatomické společnosti, sekretářem Evropské morfologické společnosti, členem vědeckých kolegií. Je čestným členem čtyř zahraničních anatomických společností. V r. 2000 byl jmenován čestným občanem města Lokte, o rok později převzal pečeť města Plzně a v r. 2005 dostal za svůj vědecký přínos české vědě cenu Josefa Hlávky.

Sodalis carissime, in occasione iubilaei tuae 85 annorum sincere ex intimo corde tibi gratulamur.

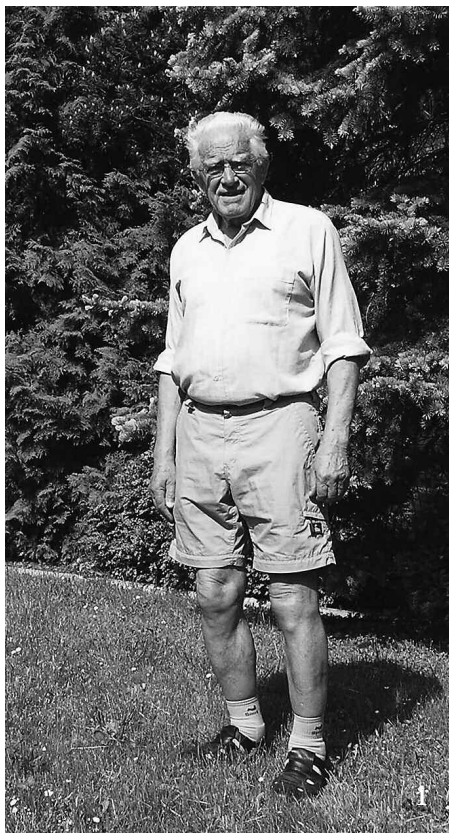
Pozn. redakce: Čtenáři budou mít možnost se blíže seznámit s prací J. Slípky v připravovaném autorském článku letošního říjnového čísla našeho časopisu.

Josef Fanta osmdesátníkem

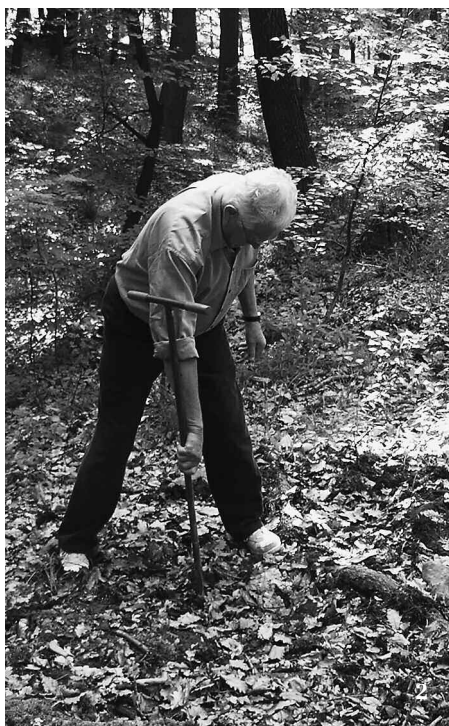
Není mnoho našich současných přírodovědců, kteří se významně zapsali v příslušném oboru ve více zemích, nejen ve své rodné. Prof. Ing. Josef Fanta, CSc., k nim rozhodně patří, jak to vyplývá z následujícího textu. Vezměme to po pořádku.

Josef Fanta se narodil 3. července 1931 v Kolíně. Studoval Lesnickou fakultu Českého vysokého učení technického (ČVUT) v letech 1950–54, konkrétně obor lesnická ekologie. Později v tomto oboru obhájil i svou dizertační práci. Je pozoruhodné, že již v té době, na tehdy velmi kvalitní pražské lesnické fakultě, se oficiálně užíval termín ekologie. Mezi botaniky byl v té době téměř neznámý. Po absolutoriu pracoval J. Fanta téměř 10 let ve Výzkumné stanici Ústavu lesního hospodářství a myslivosti v Opočně, kde řídil výzkumný program Přeměny smrkových monokultur na smíšené porosty. Po zrušení tohoto programu tehdejší režimem nasměroval svůj zájem do Krkonoš, kde se věnoval ekologickému výzkumu lesa a krajiny. Stál u zrodu Krkonošského národního parku a byl od jeho oficiálního založení v r. 1963 až do normalizace zástupcem ředitele. Dá se říci, že byl zakladatelem Krkonošského NP. Protože odmítal lákání soudruhů ke vstupu do jejich zločinecké organizace, nemohl být ředitelem. Někdo ale musel faktickou práci odvést. Josef Fanta vedl výzkumné a dokumentační pracoviště národního parku a byl tajemníkem jeho vědecké rady. Ihned po zřízení parku založil a až do období normalizace editoval jeden z nejlepších regionálních odborných časopisů Opera Corcontica. Dosud v mnoha směrech nepřekonaná je jeho téměř 40 let stará, populárně naučná monografie Příroda Krkonošského národního parku.

Po sovětské okupaci byl z funkce zástupce ředitele „odejit“ a postupně mu byla znemožněna práce v KRNPu vůbec (zákaz výkonu povolání, zákaz publikování apod.). Několik dalších let se živil jako topič, údržbář a zahradní dělník. Po letech marného shánění kvalifikovaného zaměstnání se mu podařilo vycestovat a zakotvit v Nizozemsku (1977), kde žil a pracoval až do r. 2010. Od revoluce v r. 1989 však často pobýval v naší republice a odvedl kus dobré práce (o tom ale později). V Nizozemsku se postupně z nulových počátků vypracoval na vedoucího oddělení ekologie lesa v Ústavu lesnictví a krajinného plánování ve Wageningen a získal profesuru v oboru krajinné ekologie na univerzitě v Amsterdamu a lesnické ekologie na univerzitě ve Wageningenu. Významně ovlivnil holandské lesnictví, které se za jeho spolupůsobení změnilo od technicistního, produkčně orientovaného přístupu v obor využívající moderní, ekologicky pojaté přístupy. To, co se stále plně nedaří u nás. Za zásluhy o holandské lesnictví dostal v r. 2006 od holandské královny jedno z nejvyšších státních vyznamená-

ní a byl jmenován důstojníkem Oranžského řádu. Za doby jeho působení v Nizozemsku se jeho dvě bydliště, nejprve v Elstu a v poslední době v Rhenen, městečkách poblíž univerzitního centra Wageningenu, stala útočištěm pro mnohé české a slovenské (ale i rumunské, maďarské a bulharské) studenty a vědecké pracovníky vyjíž-

dějící na kratší i delší pobyty do této země. Pro mnohé z nich jejich stáze i zařídil. Koncem éry komunismu se to poštěstilo slušným lidem jen zřídka, po r. 1989 však bylo u Josefa skoro pořád plno. Sám jsem ho rád navštěvoval při svých pracovních cestách na tamější univerzity a rád vzpomínám na dlouhé večerní diskuze nejen o vědě, ale i politice a společnosti vůbec, posílené většinou dobrým karibským rumem. Neocenitelné byly jeho postřehy srovnávající vyspělou demokracii s postkomunistickým vývojem ve vlasti.

Jedna z Josefových prvních cest po pádu totalitního režimu vedla do Krkonoš, kde v 70. a 80. letech minulého stol. v důsledku imisi uhynulo na 8 000 ha lesa. Krkonošský národní park byl v té době zařazen do seznamu 10 nejvíce ohrožených národních parků světa. Pro jeho záchranu a obnovu lesů se Josefu Fantovi podařilo v Nizozemsku získat Nadaci FACE (Forests Absorbing Carbondioxyde Emissions), která pro tento účel dala k dispozici na tehdejší dobu neuvěřitelnou částku ve výši téměř tři čtvrtě miliardy korun. Na podporu tohoto programu zpracoval Josef spolu se svými kolegy z univerzity v Amsterdamu výzkumný projekt, jehož výsledky byly v plném rozsahu při obnově krkonošských lesů využity. Po úspěšné realizaci tohoto programu mohl být Krkonošský národní park ze seznamu ohrožených národních parků stažen. Jako hostující profesor Josef Fanta externě přednášel a dosud přednáší krajinnou ekologii na Přírodovědecké fakultě JU v Českých Budějovicích. Zpracoval také různá expertní vyjádření k hospodaření v našich lesích a v krajíně vůbec. V poslední době je jedním z pilířů odporu vůči nekompetentním až destruktivním přístupům k národnímu parku Šumava. Svoje stanoviska opírá o mezinárodní zkušenosti, s nimiž jsou současné „specificky české“ názory na národní parky, hospodaření v lesích nebo i v krajíně mnohdy ve značném rozporu.

Josef je z generace, kterou minulo scientometrické šílenství. Přesto publikoval asi 150 vědeckých a odborných sdělení, editoval několik knih a speciálních čísel různých mezinárodních vědeckých časopisů. Nevyhýbá se ani popularizaci, o čemž svědčí např. jeho seriál o lesích v Živě v r. 2007, za který dostal Zvláštní ocenění časopisu Živa (Lesy a lesnictví ve střední Evropě, 1–6), a současný seriál o středoevropské krajíně. Podílel se na 6 mezinárodních výzkumných projektech Evropské unie a v Nizozemsku vychoval řadu žáků, kteří se k němu rádi hlásí. Svě vědecké působení v Nizozemsku zakončil v r. 2010 vydáním monografie Inland drift sand landscapes (Krajiny vnitrozemských vátých písků). Ve svých 80 letech je neobyčejně vitální (možná i proto, že přes 30 let žil v normální zemi), a tak mu přeji (a jistě nejen za sebe), aby mu jeho elán ještě dlouho vydržel.

1 Josef Fanta na současné fotografii
2 V plné práci s půdním vrtákem při výzkumu půdních profilů a podmínek přirozené obnovy lesa na stabilizovaných písčinných dunách, kterým Josef Fanta uzavřel své dlouholeté působení v Nizozemsku. Snímky V. Fanty

Geobotanik Ivan Suchara a šedesátka

Rodák z Jičína (*11. 4. 1951), absolvent tamní Střední všeobecně vzdělávací školy (SVVŠ, 1966–69) popularizoval na stránkách Živy především témata znečištění atmosférického a městského prostředí, starých zátěží krajiny polutanty a s tím související problematiku využití rostlin k bioindikaci stavu prostředí (Živa 1998, 5 a 6). Během studia botaniky na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze (1969–74) se profiloval typicky geobotanickou diplomovou prací, kterou zadával ještě Jan Jeník, v té době docent. Ten však vzápětí musel pod záminkou politických důvodů odejít z fakulty jako řada jiných, jež se stali obětí čistek svých rivalitních nekamarádů s legitimací KSČ, kteří po r. 1968 vycítili konjunkturální šance. Kvůli působení těchto lidí pak zadanou studii s názvem Keřová společenstva Lounského středohoří museli vést společnou rukou Jiřina Slavíková z katedry botaniky Přírodovědecké fakulty UK a Robert Neuhäusl z Botanického ústavu ČSAV – diplomová práce (obhájená v r. 1974) se stala součástí širšího projektu lokalizovaného v Českém středohoří. V té době byl celý projekt „Oblík“ se svým publikačním výstupem nelehce prosazeným a neobyčejným týmovým dílem, které významně ovlivňovalo rozvoj ekologických disciplín v Československu.

Nebylo běžné, aby absolvent akademického směru přišel do aplikovaného rezortního výzkumu, který navíc neležel v hlavním směřování adepta absolutoria – Ivanovi Sucharovi se to „přihodilo“ a stal se regulérním vědeckým aspirantem (dnes bychom řekli doktorandem) ve Výzkumném ústavu okrasného zahradnictví

v Průhonících. Jeho kandidátská dizertační práce zněla Vliv různého typu městské vegetace na formování mikroklimatických poměrů během letního období v intravilánu Prahy. Hned tak někomu se ovšem nepoštěstilo, aby na zdánlivě vedlejší trajektorii – poměřováno hlavními výboji ekologické botaniky – měl za školitele vědného enfant terrible oboru Miloše Deyla (dnešní studenti snad znají alespoň Deylovu originální práci ze Zakarpatské Ukrajiny: Plants, soil and climate of Pop Ivan, možná i to, že působil v protifašistickém odboji). Důraz na ekologické faktory determinující rozmístění a utváření vegetace zůstal Ivanovi Sucharovi jako Deylův imprinting po celou profesní dráhu dodnes. Titul CSc. získal v r. 1978. Ústav, který za léta víckrát změnil jméno – dnes Výzkumný ústav Silva Tarouci pro krajinu a okrasné zahradnictví, v. v. i. (VÚKOZ) – a také koncepci hlavní náplně, zůstal věrný do dnů současné (pseudo)reformy financování vědy a výzkumu. Postupně prošel pozicemi výzkumný pracovník, vědecký pracovník, vedoucí oddělení krajinářství, vedoucí oddělení biomonitoringu, náměstek pro výzkum, vývoj a inovace. Od poloviny 80. let 20. stol. vybudoval laboratoř atomové absorpční spektrometrie (AAS), později laboratoř stopových prvků (ICP–AES, ICP–MS) a v r. 2000 dovršil institucionalizaci analyticko-experimentální oázy na půdě rezortního monolitu zřízením Oddělení biomonitoringu.

Rok 1989 zahýbal toky idejí – i vědeckých, přesuny lidí a lidských energií. I. Suchara, byť s primárním zakotvením v mateřské instituci, nastoupil v druhém úvazku na svou alma mater, na katedře

botaniky PřF UK v Praze inovoval a dále vedl stěžejní praktikum oddělení geobotaniky, Kurs ekologických metod, a „táhl“ povinně volitelné přednášky Bioklimatologie a Ekologie rostlin. Neformálně se podílel na řadě terénních exkurzí spojených s výukou středoevropské vegetace nebo se studiem zinní ekologie. Vedl diplomové práce a neformálně konzultoval pro všechny studenty způsoby měření anorganického prostředí při jeho ovlivňování života rostlin, jakož i metody analýz. Zasloužil se o to, že absolventi nejsou beze zbytku závislí na servisech zaplacených firem, jejichž najímání bývá dnes zvykem, a že dokážou nejen správně držet v ruce pipetu, ale hlavně posoudit vhodnost analytické procedury vůči relevanci té které interpretace výsledků. V novém období našich dějin absolvoval roli odpovědného řešitele více než 30 projektů a dvou výzkumných záměrů VÚKOZ, byl koordinátorem tří mezinárodních projektů a manažerem monumentálního projektu Ministerstva životního prostředí: Atlas krajiny ČR, na němž se autorsky podílelo přes 30 institucí a asi 340 jednotlivců. Navzdory preferencím aplikačních výstupů z typu instituce, jakou VÚKOZ po léta reprezentoval, disponuje I. Suchara publikacemi v kvalitních vědeckých časopisech dostupných ve veřejných mezinárodních databázích. V r. 2004 se na PřF UK v Praze v rostlinné ekologii (obor botanika) habilitoval a studenti oboru, který jim dodnes nabízí dobrou uplatnění ve správné a odborné praxi, přijali docenta Sucharu za neoddelitelnou součást svého domovského/oborového curricula. Jakkoli není mnohomluvný, ba přímo protipól některých popularizátorů mudrujících na jakékoli téma, přispívá kvalifikovaným činem k povědomí a k dědictví řemeslně vyhraněné geobotaniky jako jeden z posledních protagonistů školy kladoucí otázky po netrivialitách ve světě rostlinstva. Zbývá mu popřát zdraví a vůli ke zdolávání překážek do roku životního babího léta!

1 Ivan Suchara při odběru vzorků mechorostů a půd v území se starými ekologickými zátěžemi. Z archivu autora
2 Travník Schreberův (*Pleurozium schreberi*) patří mezi často používané druhy mechů pro biologické monitorování. Foto I. Suchara (k článku v Živě 1998, 5: 201–202)

Vzpomínka na Zeva Naveha, nestora krajinné ekologie a ekologie obnovy

Zemřel v 91 letech náhle, v Haifě (Izrael), 31. 3. 2011. Narodil se v Amsterdamu 2. 12. 1919, vyrůstal v Německu a v r. 1935 se vystěhoval do Izraele (tehdy Palestiny) zásluhou organizace Youth Aliyah, která zachránila 22 tisíc židovských dětí před nacisty za Třetí říše tím, že jim v původní domovině zprostředkovala usídlení v kibucech, jež se staly jejich domovem i školou. Mladý Zev se tam mezi jiným podílel na rekultivaci skalnatého úpatí svahů, odstraňoval výchozy podložní horniny a ze získaného materiálu konstruoval terasy podobné těm, které se na obdobných místech využívaly po více než 2 000 let. Posléze se jeho dalším zaměstnáním stala pastva koz a ovcí a zásobování komunit mlékem a masem. Jak sám vzpomínal, tato časná zkušenost se svéráznou mediteránní krajinou skalnatých pahorků, která vznikla dlouhodobým spolužitím přírody a kultury, předznamenala jeho životní dráhu ekologa, vysokoškolského učitele a vědce. Zároveň v něm dala vzniknout přesvědčení, později upevněným působením v jiných oblastech po celém světě, že poznání krajiny – jen vzácně nedotčených lidskou činností – je v přístupu ke studiu, managementu, ochraně a přetváření třeba získávat za pomoci integrativních metod a holistického nazírání. Nevyhnutelně se linie transcendence poznatků musí odvíjet frontálním postupem od přírodních nauk k oborům sociálním a humanitním. Jakkoli má každá disciplína své metody, lze rozlišit pouze vědu dobrou a špatnou s plynulým přechodem od více teoretické k více užité poloze, kde ovšem formalisticky hledaná ostrá hranice mezi badatelskou a aplikovanou vědou je účelová fikce živící byrokraty, potažmo zájmové lobby.

V letech 1945–50 Zev vystudoval hebrejskou univerzitu v Jeruzalémě, Ph.D. získal v oboru ekologie tamtéž v r. 1960. Konec 50. let 20. stol. strávil na stipendiu v oboru lesnictví na Kalifornské univerzitě v Berkeley. V první polovině 60. let byl vyslán jako expertní poradce pro plánování do oblasti Mt. Meru a Kilimandžára, což se událo v rámci kooperace s Northern Tanzania Research Center a navazovalo na jeho činnost v International Ecosystem Research Center v národním parku Serengeti v Tanzanii. Od r. 1965 působil na Fakultě zemědělského inženýrství a od r. 1970 na Fakultě architektury a městského plánování Izraelského technologického institutu (Technion) v Haifě. Po většinu zmíněného období kariéry se zabýval systémovou a krajinnou ekologií, ekologickou obnovou a vegetačním inženýrstvím pro biologickou ochranu a kontrolu erozních procesů. V r. 1982 se stal zakladatelem Ecological Garden of Technion (a do r. 1989 byl také jejím ředitelem). Před formálním odchodem do důchodu se stal emeritním

profesorem (1988, titul řádného profesora měl od r. 1980). Zev Naveh však nepřestal pracovat až do svého skonu, napsal nespočet publikací, které výběrově zastupuje antologie *Transdisciplinary challenges in landscape ecology and restoration ecology* (Springer 2007). Velmi známá a využívaná je učebnice (Naveh Z., Lieberman S.) *Landscape Ecology – Theory and Applications* (Springer Verlag, New York 1984). Působil v řadě institucí mnoha zemí (Japonsko, Indie, Tchaj-wan, Austrálie, Mexiko, evropské země), ve světových organizacích (FAO, SCOPE, ENSURE aj.), v redakčních radách vědeckých časopisů (celkem v 6, např. *Landscape Ecology, Restoration Ecology*). Zároveň se angažoval ve veřejné osvětě při vysvětlování ekologických problémů a v popularizaci vědy – tady je dobré připomenout, že i na stránkách *Živy*, když během účasti na krajinně-ekologické konferenci v Praze pořádané PřF UK v Praze u příležitosti 650. výročí založení Univerzity Karlovy (září 1998) dostal zlatou medaili jako ocenění za podporu českých badatelů v oboru za dob minulých i současných. *Živa* s ním přinesla rozhovor (2000, 2: XVIII až XIX), kde také možno nalézt další informace a odkud vyjímáme:

„Jak se vám jeví scientometrie jako nástroj ve sféře ekologie krajiny?“

Musíme být velmi opatrní v našich hodnoceních, co se týče výhradně počtu citačních ohlasů, jež jsou tak populární v přírodních vědách. Já bych dal větší váhu kvalitě práce odvedené samotným bada-

1 Zev Naveh v mladých letech. Z rodinného archivu jeho dcery S. Siegel
2 Zev Naveh na exkurzi v Estonsku v r. 2001, kdy se konala evropská krajinně-ekologická konference ve švédském Stockholmu a estonském Tartu. Foto P. Kovář

telem, dokonce někdy i v případě, že by nebyl tak příliš citován. Posuzoval bych spíš jeho motivaci, kreativitu, originalitu a jeho připravenost nepokračovat nekriticky vyšlapanou cestou „normální vědy“ ve smyslu Kuhna. Ano, ta se těší v obecnosti největšími počty citací! Naopak, některé z přelomových a inovativních studií byly přehlédnuty a téměř vůbec necitovány.“

Naveh tu rozhodně neměl zapotřebí zaujímat rezervovaný postoj z důvodu nedostatečnosti vlastních výkonnostních parametrů, ale jeho slova zní prorocky 10 let předtím, než u nás vypukly známé reformní manévry sebeklamu v hodnocení, srovnávání a financování vědy bez ohledu na minulost a svébytnost oborů (např. *Živa* 2010, 1: I).

Jeho elán i ve vysokém věku byl strhující a imponoval mladým i nejmladším adeptům v oboru – protagonisté střední generace, kteří vydali své významné práce a souborná díla, se mu nemohli vyhnout – citačně a v drtivé převaze také v osobní interakci. I přes fyzický handicap posledních let se Zev stále snažil účastnit společenského a organizačního dění, objevil se – byť krátce – i na poslední celoevropské konferenci krajinných ekologů v Salzburgu (2009). Vždy ho obětavě doprovázela manželka Ziona, s níž společně vychovávali dvě děti, syna a dceru. Velmi rád by přijal též účast na námi organizované mezinárodní konferenci *Landscape structures, functions and management: response to global ecological change* v září 2010 s účastí zástupců 30 států několika kontinentů (*Živa* 2010, 6: XCIX–C). Zdraví mu to překazilo, proto poslal účastníkům ale-

spoň vzkaz, který byl v úvodu konference tlumočen:

„Milí přátelé, cítím se velmi poctěn, že mohu poslat krátké uvítací poselství středoevropské konferenci IALE 2010, která se koná zčásti v Brně, zčásti v Praze. Moc rád bych se jí zúčastnil, ale zdraví mi to nedovolí. Proto chci všem participantům popřát úspěšné vědecké setkání! V minulosti jsem měl tu čest podílet se na skvělé konferenci Nature and Culture in Landscape Ecology. Experiences for the 3rd Millennium v Praze r. 1998. Doufám, že nadcházející konference přitáhne mnoho lidí s kreativním transdisciplinárním vnímáním krajiny. Byl by to důležitý středobod mezi loňskou evropskou konferencí v Salzburgu a světovým krajinně-ekologickým kongresem konaným v Pekingu v roce příštím. Pokud se zaměříme na ústřední téma konference

Krajinné struktury, funkce a management: odpověď na globální ekologickou změnu, reaguje setkání na velmi významnou výzvu, protože téma se stává jednou z nejdůležitějších záležitostí současnosti!

S vřelými pozdravy a přáním všeho dobrého

váš Zev Naveh, Haifa, srpen 2010“

Pro Zeva Naveha tedy byla vědecká konference pořádaná v České republice posledním setkáním, kterého se alespoň na dálku aktivně zúčastnil. Předcházela tomu příznačně čilá korespondence týkající se recenze jeho poslední knihy a publikace jeho originálního vědeckého článku v jednom z tohoročních čísel mezinárodního časopisu Journal of Landscape Ecology vydávaného v ČR. Jeden z posledních e-mailů, o němž v dané chvíli nebylo možno tušit, že se přiřadí k dokumentaci o vis vitalis jedné osobnosti a jednoho lidské-

ho příběhu, který zanechal výrazný otisk uvnitř komplexního oboru široce lidského směřování do neznáma, zněl:

„Dear Pavel!

Thank you so much for all your attention which makes me very happy! I am so delighted to learn also from Didi Kaplan from Technion (he is one of my best friends!) about the successful meeting. My congratulations! I was in hospital for a couple of days but now I am feeling much better. I am still too weak to take my mail from the office, but I would appreciate if you could kindly send me the two papers, or of better the whole journal by e-mail! I would like anyhow will need them on the computer for citing and inclosing them in my website. Many thanks in advance. All the best and many thanks again!

Yours Zev“

Josef Fanta

RECENZE

Vojtěch Kotecký, Zdeněk Poštulka, Zuzana Geryková a Jaromír Bláha: Okna do divočiny v české krajině

V soudobé češtině se až nápadně často vyskytuje slovo divočina. Z různých příkladů (např. divočina velkoměsta, divočina politických vztahů, podnikatelská divočina apod.) je zřejmé, že se jeho uživatelé jím snaží vyjádřit ničím neřízený a nekontrolovaný vývoj určitého jevu či oblasti. Pro výše uvedené příklady to není právě lichotivé označení. V případě přírody je tomu ale právě naopak. Uvedení termínu divočina na přírodu a seznámit s tím širší veřejnost se ujala skupina autorů z Hnutí DUHA ve své publikaci s podtitulem Proč a jak by v České republice mohlo vzniknout několik větších území, kde se lidské zásahy omezí na naučné stezky a přístřešky pro turisty.

Jak to vlastně s přírodní divočinou u nás bylo a jaké důvody a možnosti pro její obnovení máme dnes?

Opravdovou lesní divočinou, v níž žily velké šelmy, stejně velcí loupežníci i drobní lapkové a kterou společnost neměla pod kontrolou, se ve střední Evropě podařilo s úspěchem odstranit v průběhu 15. až 17. stol. Od počátku 18. stol. se začalo v lesích systematicky hospodařit a s lesní divočinou byl konec. Zachovaly se jen nepatrné zbytky prvních přírodních rezervací, u nás např. pralesy Žofín, Hojná Voda a Boubín. Lesy byly kdysi doslova zosobněním volné a neomezované divoké přírody, nerušené ve svém vývoji. Ale organizované lesnictví v techniku a ekonomii posedlém 19. stol. vyloučilo přírodu a její procesy ze svého slovníku i z pracovního repertoáru své profesní činnosti (snad jen s výjimkou výrazu přirozené zmlazení, samozřejmě pouze hospodářských dřevin).

Příroda svými nepředvídanými procesy narušovala dlouhodobě plánované ekonomické lesnické záměry. Současné hospodářské lesy jsou jen slabým odvarem původní lesní přírody. Zmizelo mnoho: nejen velké šelmy, ale i množství drobných druhů zvířat a ptáků, kteří v jehličnaté monokultuře nemají vhodné podmínky pro přežití. V celých rozsáhlých oblastech byla rozvrácena přirozená diverzita bylinných a hmyzích společenstev. Chemické změny v půdě zničily divočinu společenstev půdní flóry a fauny, kde předtím žili roztoči, chvostokoci, dravé stonožky a různí červi a navzájem se požírající houby a bakterie všech možných druhů.

Naši praotcové-lesníci pojem biologické diverzity neznali. Jednali a hospodařili tak, jak jim velel zvyk doby. Nemůžeme jim to mít za zlé. Ale doba se změnila a s ní i názory na přírodu a les. My víme mnohem více, než věděli oni. Dnes už při pěstování lesa zdaleka nejde pouze o dříví, ale i o ekologické a sociální funkce lesa. Tedy o jeho diverzitu a přírodní procesy, a to je třeba respektovat. Tak nám to aspoň ukládá mezinárodní Úmluva o biologické rozmanitosti, kterou Česká republika podepsala a svým podpisem se zavázala dodržovat. Daří se to jen zčásti v rezervacích a v některých národních parcích. Mnohdy i tam s obtížemi.

Biodiverzitu nemůžeme chápat jen jako počet druhů vyskytujících se na určitém místě. Kromě dimenze druhové má i dimenzi časovou a prostorovou, zahrnující vývoj přírodních společenstev v čase a jejich uspořádání v jimi zaujatém prostoru. A má také dimenzi geografickou. Máme sice dobrou síť různých malých chráně-

ných území. Ale jen v některých z nich se nehospodaří. Tlak z okolí na tyto izolované ostrovy v moři kulturní – mnohdy spíše „nekulturní“ – krajiny stále narůstá. Současná situace se dá vyjádřit úslovím: Času je málo a voda stoupá. Odtud naléhavá potřeba velkých území ponechaných přírodním vývoji. Velká území poskytují mnohem větší jistotu, že se pokles biologické rozmanitosti přírody podaří zastavit.

Jiná kultura

A ještě jednu dimenzi biologické rozmanitosti je třeba zmínit – dimenzi kulturní. V posledních 100 letech se práce s přírodou a její aktivní ochrana staly součástí obecné lidské kultury. Zřizování velkých území, kde se přírodě poskytuje volný prostor pro nerušený vývoj všech organismů bez zásahu člověka, je proto dnes ve všech civilizovaných zemích záležitostí s vysokou politickou prioritou. V sousedním Německu byl proto např. status „území divočiny“ přiznán nejen národním parkům, ale i dnes už nevyužívaným vojenským prostorům. Jednotlivá území mají rozlohu až 10 000 ha (viz článek na str. 119 tohoto čísla). V některých z nich už opět žijí společně – jako za dávných časů – kočka divoká, rys, sova pálená, tetřevka, vlk, jelen a jezevec, v řece bobr a vydra, s celou plejádou dalších, v kulturní krajině ještě nedávno vzácných nebo kriticky ohrožených druhů. Prostor má bekyně mniška i kůrvec, stejně jako různé na nich parazitující vosy a mouchy nebo jimi se živící datlíci. V odumřelých stromech opět našli svou niku dřevokazní brouci, v rozkládajícím se dřevě organismy, které neexistují v uklizeném kulturním lese. Po svém tam pracuje vítr, sníh, námraza i sucho. Les roste, odumírá a zmlazuje se podle jemu vlastních podmínek a přirozená diverzita takto vzniklého lesa je mnohonásobně vyšší než lesa hospodářského v sousedním území. Tudy nejedzí lesník autem, ani nepotkáte nákladní vůz vrchovatě naložený dřívím. Strážce chodí pěšky; na vybraných místech monitoruje změny ve vývoji přírody. Informuje návštěvníky, co zajímavého se kde dá vidět. Z nenápadně umístěné pozorovatelné můžete navečer sledovat, jak

na lesní louku vychází na pastvu vysoká, na niž nečeká myslivec s puškou, ale která se má na pozoru před místní vlčí rodinou. Stádo ovcí na pastvině na okraji území hlídají jako kdysi dva ovčáčí psi. Ve svi při okraji území je správní a informační středisko, obchod a hospoda, kde – když máte štěstí – si můžete promluvit s místním traktoristou, jenž se při své práci na poli při hranici přírodního území pravidelně potkává s vlkem. Ty obce nejsou místy podnikatelské posedlosti. Je tam jednoduché ubytovací zařízení, kam nejedí halasně turisté očekávající, že je bude obskakovat personál hotelu 1. třídy. Jsou to naopak lidé se zvědavými očima. Nechtějí vidět smrky či borovice vysázené v řadách, ani lesní půdu rozrytou harvestorem, nebo vyluxovaný les. Jezdí se dívat na přírodu, která žije, odumírá a znovu se rodí. Jsou to lidé, kteří si večer na tábořišti rádi posedí u ohně, který jim ve městě chybí. Po několika letech už se ví, že návštěvníků stále přibývá. Jezdí tam hodně dětí a mladých lidí. Správa území aktivně spolupracuje se školami a dobrovolnými organizacemi, její náklady jsou minimální, obecný vzdělávací prospěch o to větší.

Je pravda, že země, která taková území zřídila, také o něco přichází. Zaznamenávají to především senzacechtivá média.

V nich se totiž už neobjevují obšírné a hluboce zasvěcené rozklady různých pseudo-odborníků o tom, jak a kde je potřeba les a přírodu zachraňovat nebo napravovat či vylepšovat vyzarováním stromů v řadách, nebo jak dohonit a zabít posledního kůrovce v širokém okolí. Tato území během krátké doby pomohla i těm nejzatvrzelejším pochopit, že příroda o jejich vylepšování nestojí a že své záležitosti si dovede zařídit sama. Dělat to nejen dobře, ale i zardarmo. Správa území zasahuje jen v případech, kdy by se do území mohly rozšířit agresivní cizí invazní druhy. Vědecký význam takových území pro studium přírodních procesů je nedozírný. Praktické poznatky odvozené z těchto studií se dnes už v Německu, Dánsku, Velké Británii a dalších zemích obecně využívají v aktivní práci s přírodou a lesem v národních parcích i v běžném lesním provozu. Německá vláda rozhodla dnešní rozlohu území přírodní divočiny v příštích 20 letech více než zdvojnásobit.

Kolegům z Hnutí DUHA, kteří zpracovali předložený návrh, musíme poděkovat za jejich iniciativu. Je to dobře zpracovaný koncepční dokument, podložený důkladnou studií. Seznam citované vědecké a odborné literatury má 136 položek. Kdo se chce dovědět, má možnost – publikace

je čtenářům volně k dispozici na webové stránce http://hnutiduha.cz/uploads/media/diverzita_www.pdf.

Autoři v dokumentu věnovali dostatečnou pozornost jak přírodě, tak i člověku v ní. Návrh však nestavějí na protikladu člověka a přírody. Naopak poznáme, že je možné zájem přírody a člověka sladit ku prospěchu obou. Hnutí DUHA ušetřilo tímto dokumentem ministerstvům životního prostředí, zemědělství, školství, národní obrany a místního rozvoje mnoho peněz, které by jinak musela v dohledné době vynaložit na jeho zpracování.

Nyní záleží na ministrech výše uvedených rezortů, jak budou na tento návrh reagovat. Čtilo by je, kdyby společně přišli s koncepcí, jak vše postupně realizovat a která konkrétní území do této sítě zařadit. Poté by mělo následovat příslušné politické rozhodnutí. Česká republika by se tím připojila k zemím, kde je tento vývoj už řadu let v chodu. A vzhledem ke své poloze uzlového bodu uprostřed Evropy by výrazně napomohla k vytvoření celoevropské sítě volných přírodních území na evropském kontinentu. Páni ministři, poslanci a senátoři: dočkáme se?

**Hnutí DUHA 2010, 52 str.
Volně ke stažení**

Pavel Kovář

RECENZE

Stanislav Komárek: Eseje o přírodě, biologii a jiných nepravostech

Ti, kdo labužníčí nad přílohami sobotních novin nebo na internetovém serveru blog@aktualne.cz, zaplesají nad utříděným souborem esejů a úvah populárního glosátora, kterého znají buď z fragmentů v denících, anebo z rozsáhlejších knižních próz na neotřelá témata. Tento svazek se týká let 1987–2010 a s ohledem na autorovu proslulou produktivitu nemůže být než přírodním výběrem kratších textů. Stanislav Komárek je rodem biolog, druhem pak filozofující (subspecies provokátor, ale laskavý). Jeho mezioborové profesorství se zkušenosť i v řídicí funkci – při vedení katedry filozofie a dějin přírodních věd – je rozpraženo mezi Přírodovědeckou fakultou a Fakultou humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze. Praha, jak je možná méně známo, leží na dně tří moří, samozřejmě prehistorických, což dokládá rozmístění geologického podloží. A kdykoli si v Praze myslíme, že jsme vskutku na dně, zespona někdo zaťuká... V naší komunitě to činí Standa Komárek jemnou, ale pronikavou travestii s bohatým slovníkem a současně duchamornou i naturmornou zásobou výraziva.

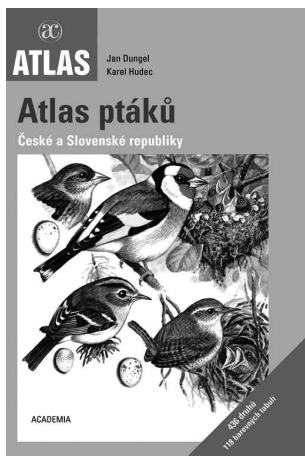
Číslo pět je platonský kvintet ležící mezi čtyřkou a šestkou a našli se spisovatelé od Julese Vernea (Pět neděl v balóně) po Karla Poláčka (Bylo nás pět), kteří ho jako strategicky přehledné marketingově použili. Stanislav Komárek postavil přitažlivost

knihy nikoli na hvězdě pěticipé, ale té pravé se šesti cípy: sesadil své dobové komentáře do šesti klastřů – O ochraně přírody a životním prostředí, O vědě a vědcích, O živé přírodě, O medicíně a lidském těle, O literatuře, O jiných zemích.

Probírat je není na recenzentovi, nýbrž na čtenáři, proto uplatníme metodu subjektivních upoutávek – jak se dá předpokládat, těch s tichým souzněním autora této črty. V prvním bloku zalechtá na bránci, ale i v zádech zamrazí toho, kdo se aspoň na chvíli zabýval zavlečenými druhy, esej Invaze, vycházející z předsudkového zakořenění animozity k vetřelcům všeho druhu. Lehce ironizuje přístup k ideji „vyhledit zcela“ (vkrádá se mi další stupeň hereze v podobě hesla nutně děsivého pro invazní ekology: užitkové invazní organismy – úspěšné opatření v biomedicíně, bioenergetice a biopotravinařství). Takřka epická úvaha Betonová džungle narušuje percepce velkoměstské zástavby coby pustiny a mapuje biologické obohacení „umělého“ prostředí (vtírá se tu naopak realita venkovského prostoru s velkými zmrtnujícími intravilány často víc než město). V druhém bloku je nevyhnutelné zastavit se u titulu Biologie a byrokracie (psáno v r. 1987, ještě bez jakéhokoliv předjímání šílené hladiny úřednických postupů ve vědě žhavé současnosti). Průnik kvantifikace do správy vědeckých

institucí versus svoboda bádání nás dnes víc než kdy jindy šťve a na některé tváře reformy financování občas hledíme jak bacil do lékárny, řečeno farmaceutickou expresí. Pochyby po letech stravených ve vědě – např. o tom, zda skřivánek zpěvem chválí Hospodina a teprve jako vedlejší produkt jím možná kolikuje své teritorium, sděluje pokorný psychoanalytický fejton nazvaný Skepse. Třetí blok má také zajímavé vrcholky zvažování věcí, třeba jednou myšlenkovou nití spojené texty Výsměch přírodnímu výběru a Plži, kde po zapojení geografizujících konotací k neodarwinismu se postupně stáhneme do ulity s úlevným vzdechnutím: Na řadu věcí je lépe se neptat... Medicínský oddíl představuje rozhodně něco jiného než známé Medicíny v županu. Indikátorem je nedlouhý moudrý textík Získat tvář, do kterého se bezděky vloudil i autorův vzorový vůdčí duch Adolf Portmann a jeho posudek na „ksicht“ stáří coby „zvnějšnění niternosti“. V pátém shluku je autor hodně Vídeňákem (v metropoli někdejšího Rakousko-Uherska prožil většinu emigrace) a črty o literátech počínaje Sekorou či Máchou po Koestlera nebo Klostermanna je dobré si pozorně přečíst. Nejživější téma a hobby autora – cestování – je ponecháno nakonec. Košatost návštěv především zemí na východě nám připomene další jeho díla, včetně próz z „kontrastního“ západu (Zápisky z Okcidentu). Z Komárkových uspořádaných promluv postupně vyvstává (přes všechny reflektované druhy lidské duševní aktivity a prožívání) obraz toho, co hledáme a po čem se jmenuje jedna každoročně hojně vyhledávaná filmová přehlídka – Jeden svět.

**Academia, edice Galileo, Praha 2011,
360 str. Cena 355 Kč**

**Atlas ptáků
České a Slovenské republiky**
Jan Dungel, Karel Hudec
Edice Atlasy a Průvodce

Celobarevná příručka pro určování ptáků hnízdících nebo častěji zastížených na území obou republik. Na 118 tabulích je vyobrazeno přes 400 druhů. Informační text k jednotlivým druhům uvádí určovací znaky, typické chování, transkripci hlasů, nové údaje o výskytu, početnosti a stupni ohrožení. Součástí knihy jsou také barevné mapy znázorňující hnízdní a zimní rozšíření, připojeny jsou diagramy výskytu, hlasových projevů a hnízdění.

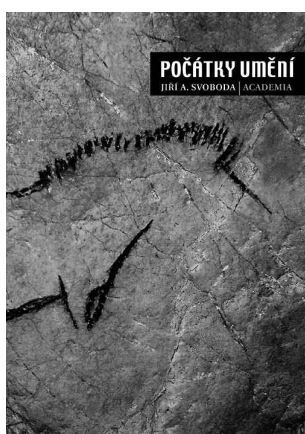
252 str. – vázaná – cena 250 Kč

**Uhlík v ekosystémech
České republiky
v měnícím se klimatu**
Michal V. Marek a kol.
Edice Živá příroda

Pohled na cyklus uhlíku, a to především v kontextu antropogenní klimatické změny. Zabývá se ekofyziologickými aspekty ukládání uhlíku, jeho toky mezi ekosystémy a atmosférou, kvantifikuje primární produkci čtyř hlavních ekosystémů a navrhuje změny ve využívání krajiny z hlediska uhlíkových emisí. Vše doplňuje sociální šetření – vnímání globálních změn klimatu v naší společnosti.

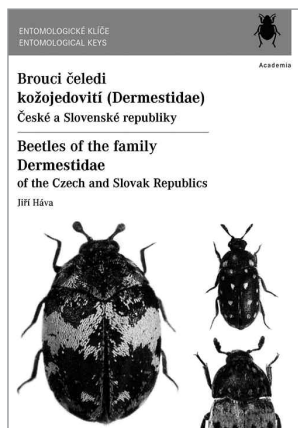
256 str. – brožovaná – cena 350 Kč

Počátky umění
Jiří A. Svoboda
Edice Umění

Před 35 tisíci lety začal prehistorický člověk vytvářet umění a je otázkou, jak dnes k tomuto fenoménu přistupovat. Kniha vychází z archeologické databáze, ale využívá také analogií, evolucionistických teorií a diskutuje hypotézy za posledních 150 let. Dávnému umění porozumíme lépe, když se je pokusíme vsadit do původního kontextu. Během tisíciletí prošlo vnitřním vývojem, využívalo širokou škálu materiálů a technik.

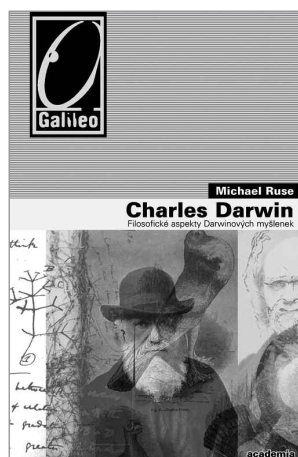
336 str. – vázaná s přebalem – cena 680 Kč

**Brouci čeledi kožojedovití
(Dermestidae) České a Slovenské republiky**
Jiří Háva
Entomologické klíče

Publikace navazuje na úspěšnou řadu Zoologické klíče – je prvním souborným zpracováním této hospodářsky velmi významné čeledi brouků v češtině a podle nejnovějších poznatků. Zahrnuje i druhy, jejichž začlenění do naší fauny lze očekávat kvůli exportu nebo importu skladistních komodit. První část tvoří vlastní text, následuje 56 barevných fotografií druhů, 6 tabulí černobílých kreseb a anglický překlad všech textů.

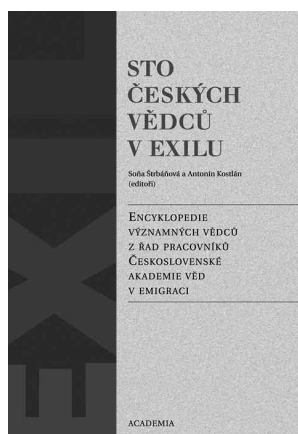
104 str. – brožovaná – cena 195 Kč

**Charles Darwin
Filosofické aspekty
Darwinových myšlenek**
Michael Ruse
Edice Galileo

Ch. Darwin je nejen architektem moderní evoluční biologie a jeho dílo O vzniku druhů je víc než jen biologickou teorií. Jde o soubor principů, které mají obrovský dopad na zásadní filozofické otázky jak v oblasti vědění (epistemologii), tak v oblasti morálky (etiky) a náboženství. Právě touto povahou Darwinových myšlenek se zabývá kniha známého odborníka na historii a filozofii darwinismu.

408 str. – vázaná s přebalem – cena 395 Kč

Sto českých vědců v exilu
Soňa Štrbářová,
Antonín Kostlán (editoři)

Encyklopedie přináší medailony vědců, o kterých můžeme plným právem hovořit jako o reprezentantech české a zároveň i světové vědy – jde vesměs o pracovníky ústavů Československé akademie věd (existovala 1952–92), kteří odešli do exilu a na zahraničních pracovištích dosáhli mimořádných úspěchů. Po listopadu 1989 se pak mnozí z nich vraceli pomáhat vysokým školám a vědeckým ústavům při překonávání jejich izolace.

608 str. – vázaná – cena 500 Kč

Objednávky přijímá poštou nebo e-mailem:
ACADEMIA, sklad – expedice
Rozvojevá 135, 165 02 Praha 6 – Suchbátka
tel./fax: 220 390 510(11)
e-mail: expedice@academia.cz

Knihkupectví Academia
Václavské nám. 34, Praha 1, tel. 224 223 511
Národní tř. 7, Praha 1, tel. 224 240 547
Na Florenci 3, Praha 1, tel. 224 814 621
Nám. Svobody 13, Brno, tel. 542 217 954–6
Kulturně-literární centrum Academia Ostrava
Zámecká 2, Ostrava 1, tel. 596 114 578 (580, 692)

XVII. valné shromáždění a medaile Učené společnosti České republiky

Dne 16. května 2011 proběhla v Karolinu slavnostní část shromáždění Učené společnosti ČR. Byly předány dvě medaile zasluhujícím členům – prof. PhDr. Růžene Dostálové, CSc., za výzkum v oblasti helénistické řecké kultury a byzantologie; prof. RNDr. Martinu Černožanskému, CSc., za jeho zásluhy o rozvoj fyzikálních věd a fyzikálního vzdělávání a za podíl na formování a činnosti akademických institucí a odborných společností. Dále čtyři ceny vědeckým pracovníkům, kteří nejsou členy Učené společnosti – prof. RNDr. Miloš Slavu Druckmüllerovi, CSc., za výsledky při

matematickém zpracování obrazů sluneční koróny pořizovaných během úplného zatmění Slunce a prof. RNDr. Janu Tachezemu, Ph.D., za zásadní objevy objasňující evoluci organel u prvoků. V kategorii mladý vědecký pracovník jsou nositeli ceny RNDr. Milan Orlita, Ph.D., za práci v oboru optické spektroskopie grafénových materiálů a MUDr. Mgr. Dana Pokorná, Ph.D., za vynikající výzkum v oblasti imunologie nádorů vyvolaných viry. Dvě ceny Učené společnosti získali středoškolské pedagogové, kteří se věnují přípravě studentů na národní a mezinárodní pří-

rodovědecké soutěže – RNDr. Karel Lichtenberg, CSc. (Gymnázium Jírovce, České Budějovice), a RNDr. Jiří Herman, Ph.D. (Gymnázium tř. Kpt. Jaroše, Brno). Mezi 10 oceněnými středoškolskými studenty za práce z oborů přírodních i společenských věd jsou Charlota Brunárová (Gymnázium Komenského nám., Vyškov), Veronika Denková (Arcibiskupské gymnázium, Praha), Diana Marková (Střední prům. škola chemická, Pardubice), Marek Pospíšil (Gym. Brno – Řečkovice), Šárka Navrátilová (Gym. Komenského nám., Vyškov), Vojtěch Čorba (Stř. škola zemědělská, Český Těšín), Josef Hazi (Gym. Cheb), Vojtěch Kundrát (Stř. prům. škola chemická akademika Heyrovského, Ostrava), Filip Binder a Lukáš Hájek (oba Gym. F. X. Šaldy, Liberec).

Zazněla také přednáška Šimona Pánka z organizace Člověk v tísni. Odborná část zasedání byla vyhrazena diskusi na téma Globální změny klimatu. Více informací na www.learned.cz. Pro čtenáře Živy připravujeme rozhovor s Janem Tachezem.

Stipendium L'Oréal Pro ženy ve vědě v r. 2011

Společnost L'Oréal ve spolupráci s Českou komisí UNESCO a Akademií věd České republiky udělila 19. května 2011 již popáté – tentokrát v letním refektáři Strahovského kláštera v Praze – stipendia Pro ženy ve vědě. Odborná osmičlenná porota vedená prof. RNDr. Helenou Illnerovou, DrSc., vybrala ze 7 finalistek (přihlásilo se 24 kandidátek) tři badatelky do 35 let, jejichž vynikající práce splnily náročná kritéria stipendijního programu a které získaly prostředky k podpoře vědecké činnosti v hodnotě 750 tisíc Kč.

- RNDr. Alena Krejčí, Ph.D., z Přírodovědecké fakulty JU a Biologického centra AV ČR, v. v. i., s projektem zkoumajícím buněčnou signalizaci;
- Ing. Markéta Tesařová, Ph.D., z 1. lékařské fakulty UK v Praze, jejíž projekt se zabývá charakterizací nového proteinu nezbytného pro správné fungování mitochondrií a dostatečnou produkci energie v buňkách;
- RNDr. Hana Vaisocherová, Ph.D., z Ústavu fotoniky a elektroniky AV ČR, v. v. i., která získala stipendium za projekt, jehož cílem je vyvinout optický senzor na bázi plazmové rezonance umožňující včasnou a rychlou detekci nebezpečných látek v potravinách. Rozhovor s oceněnými vědkyněmi najdete v některém z příštích čísel Živy. Více informací na www.prozenyvede.cz.

Kontaktní údaje pro předplatitele

SEND Předplatné, s. r. o.
P. O. Box 141
140 21 Praha 4

tel.: 225 985 225
fax: 225 341 425
sms: 605 202 115
e-mail: send@send.cz
www.send.cz

Kalendář biologa

7.–9. říjen 2011: Celostátní konference České společnosti ornitologické (ČSO). Mikulov. Přihlášky do 30. 6. 2011. Více na: <http://www.birdlife.cz/konference.html>

Upozornění na knihu

Libor Kunte, Jan Gratias, Petr Pavelka: Encyklopedie kaktusů a jiných sukulentů

Ucelené dílo o sukulentních rostlinách včetně kaktusů představuje několik set druhů a jejich fotografických vyobrazení. Zahrnuje nejen tradiční, ale i zcela neznámé nebo nově popsané taxony, většina fotografií pochází z přírodních stanovišť.

Úvod knihy se zabývá sukulencí jako přízpůsobením existence rostlin v aridních podmínkách. Čtenáři se také seznámí s nejvýznamnějšími centry výskytu sukulentních rostlin. Dále publikace zahrnuje pěstitelské kapitoly nejdůležitějších sukulentních skupin (kaktusovitě, africké živé kameny a další) a také využití sukulentů ve vztahu k člověku. Jednotlivé druhy jsou představeny krátkým popisem, informacemi o výskytu, popř. o konkrétních podmínkách na lokalitách a u každého taxonu jsou uvedeny jednoduché zásady pěstování. Součástí grafického řešení knihy je orientační mapa, v které části daného kontinentu se taxon vyskytuje.

Knihu vydává Computer Press, a. s., Brno, 520 str., přes 1 100 fotografií (vyjde v říjnu–listopadu). Cena 1 290 Kč, pro předplatitele 1 090 Kč (objednávky do 31. 8. 2011 na e-mailové adrese: kunteliber@volny.cz nebo tel.: 603 859 653)

